

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ІСЛАМСЬКИХ БАНКІВ ТА ЇХ ВХОДЖЕННЯ НА ФІНАНСОВІ РИНКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Автор:

Москаленко Інна Михайлівна

Місце навчання: ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

м. Суми, вул. Петропавлівська, 59, 40030

0542 619927, www.academy.sumy.ua

Рік навчання: III курс

Факультет: обліково-фінансовий (*спеціальність* «Облік і аудит»)

Науковий керівник: ***Кремень Вікторія Михайлівна,***

Науковий ступінь: кандидат економічних наук

Місце роботи: ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

м. Суми, вул. Петропавлівська, 59, 40030

0542 619927, www.academy.sumy.ua

Посада: старший викладач кафедри фінансів

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ІСЛАМСЬКИХ БАНКІВ ТА ЇХ
ВХОДЖЕННЯ НА ФІНАНСОВІ РИНКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН**

О вы, которые уверовали!

Не пожирайте имуществ ваших между собой

понапрасну,

если это только не торговля по взаимному

согласию между вами.

И не убивайте самих себя.

Поистине Аллах к вам милосерд.

(Коран, 4:29)

Вступ. Ключовою особливістю ісламу як релігії є те, що питання економіки і ведення бізнесу є частиною основних догматів віросповідання. Іслам – унікальна в цьому контексті релігія у світі. Це передусім, пов'язане з тим, що Мохаммед, засновник ісламу, був купцем і за нинішніми мірками належав до кола малого та середнього бізнесу Аравії 6-7 століть н.е. Так чи інакше, але однією з шести основних догм мусульманської віри є суто фінансово-економічне питання. Мова йде про „закяте” – обов'язковий податок з майна в 2,5% на користь бідних і незаможних мусульман.

У ісламі чітко прослідкується зацікавленість у створенні сильної і розвиненої економіки. Без цього цілі, накреслені ще за часів Пророка, не могли б бути досягнуті. Так, благоденство максимально великого числа людей і соціальну справедливість можна забезпечити тільки в економічно стабільній державі.

Фундаментальні особливості ісламської економіки і фінансів дозволяють орієнтувати діяльність економічних суб'єктів на важливі соціальні цілі, а не тільки на забезпечення добробуту своєї сім'ї, стимулюють розвиток торгівлі та

надання різноманітних фінансових послуг, в той же час істотно обмежують можливості недобросовісної торгівлі і торгівлі уявними фінансовими активами, дозволяють запобігати лихварству, необґрунтованому зростанню боргового навантаження, прив'язують фінансові зобов'язання до реального економічного ефекту і реальних активів. Саме тому ісламські принципи економіки, фінансів, банківської справи за їх практичного використання дозволяють створювати більш фінансово стабільні господарючі суб'єкти, які в свою чергу сприятливо впливають на функціонування і розвиток національної економіки. Пережита світовою економікою глобальна фінансово-економічна криза надала достатньо наочних прикладів цього.

Слід зазначити, що інтерес до ісламських фінансових інститутів значно збільшився у період світової фінансової кризи. Банки Малайзії, Бахрейну, Сирії, Об'єднаних Арабських Еміратів і ще ряду держав, де фінансові структури у своїй діяльності спираються на приписи ісламу, заявили про свою стійкість і здатність витримати наслідки фінансової кризи, що охопила більшість країн планети. Однією з причин цього є те, що згідно з нормами шаріату ісламським інститутам фінансового посередництва заборонено інвестувати у потенційно небезпечні активи, включаючи деривати та високоризикову іпотеку. Саме в цій сфері зайняті спекуляціями західні банки й фінансові компанії понесли найбільші втрати [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості становлення, функціонування та розвитку ісламської фінансової системи, фінансових

посередників, у тому числі ісламських банків, досліджувалися такими вченими як О. Заруцька, О. Станков, М. Алоес, С. Єгоричева, Д. Заманбеков, В. Корнєєв, Р. Беккин, Є Бірюков, Є. Бобров, Д. Бондаренко, Ф. Петренко, В. Вовк, І Зарипов, А. Петров, Д. Житов, М. Тагібеков, К. Шевчук та інші.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей функціонування ісламських банків та їх входження на фінансові ринки європейських країн.

Відповідно до поставленої мети нами були визначені наступні *завдання*:

1. систематизувати особливості етапів становлення та розвитку ісламських банків;
2. обґрунтувати і конкретизувати відмінності ісламської банківської справи від європейської;
3. визначити основні напрями входження ісламських банків на фінансові ринки європейських країн.

Предметом дослідження виступають фінансово-економічні відносини, які пов'язані із функціонування ісламських банків у країнах їх походження та європейських країнах.

Об'єктом дослідження є діяльність ісламських банків.

Виклад основного матеріалу. Фінансові системи ісламських країн носять банкоцентричний характер, що передусім пов'язане із тим, що розвиток банківської справи як вид фінансового посередництва у ісламських країнах розпочався з 70-х рр. минулого століття, у той час як виникнення діяльності інвестиційних компаній відбулося – у 80-х рр., а становлення брокерської та

дилерської діяльності – ще на десятиліття пізніше (табл. 1).

Таблиця 1 – Хронологія становлення та розвитку інститутів фінансового посередництва у ісламських країнах

№ з/п	Період	Фінансові інститути, які функціонували на фінансовому ринку	Фінансові продукти	Регіон
1	70-і рр.	Комерційні банки	Банківські продукти	Країни Близького Сходу
2	80-і рр.	Комерційні банки, інвестиційні компанії	Банківські і страхові послуги	Країни Близького Сходу, Азіатсько-Тихоокеанського регіону
3	90-і рр.	Комерційні банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, брокери, дилери	Банківські і страхові послуги, послуги пайових фондів, довірчих товариств, позики на основі ісламських облігацій, брокерські послуги	Країни Близького Сходу, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, країни Європи
4	З 2000 року	Комерційні банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, брокери, дилери, інтернет-трейдерські організації, фондові біржі	Банківські і страхові послуги, послуги пайових фондів, довірчих товариств, позики на основі ісламських облігацій, брокерські послуги	Країни Близького Сходу, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, країни Європи, глобальний характер діяльності фінансових посередників з ісламських країн

Джерело [20, с. 16]

В цілому розвиток ісламському банкінгу налічує близько 1300 років [7].

Слід зазначити, що процес виникнення і становлення ісламських та європейських банків є кардинально різним.

Історія сучасних західних банків сягає глибокої давнини, хоча точно визначити, коли з'явилися перші банки неможливо. Відомо, що вже в VII-VI столітті в Новому Вавілонському Царстві існували особи, які здійснювали дві

основні функції банків: вони брали на зберігання золото, або інші цінності, що виконували роль грошей і видавали позику під відсоток. Спочатку відсоток був дуже високим, однак з часом він ставав більш низьким. Новий імпульс у розвитку банківської справи дав швидкий розвиток торгівлі в середні століття. Вважається, що перші комерційні банки виникли в Англії в XVII столітті. Така еволюція західних комерційних банків [15].

Як уже зазначалося, ісламські банки розвивалися по-іншому: у другій половині I тисячоліття нашої ери на Близькому Сході торгівля була розвинена як ніколи раніше. Відповідно широкі операції з видачі грошових позик здійснювали лихварі. Відсоток на видані кошти досягав 100-150%, що призводило до масового закріпачення населення [18].

Основна частина громадян майже весь свій дохід витрачала на виплату боргів, в результаті чого в економіці регіону не було платоспроможного попиту. Це не давало можливості господарству нормально розвиватися. Не випадково, мабуть, Мохаммед – засновник ісламської релігії, проводячи безліч реформ з реорганізації арабського суспільства, категорично заборонив лихварство (риба).

Звертаючись до лихварів, Пророк говорив так: „Ті, які пожирають зростання, повстануть тільки такими ж, як повстане той, кого валить сатана своїм дотиком”. „А ті, які збирають золото і срібло і не витрачають його на шляху Аллаха, - отримають болісне покарання”. Проте з цього не випливає, що в регіонах поширення ісламу кредитними операціями не займалися. „Вже за

часів халіфату Омелянів існували купецькі об'єднання, які займалися не тільки торгівлею, але і кредитно-позичковими операціями". У VIII-X ст. у мусульманському світі широкого поширення набули платіжні засоби типу векселів, кредитних листів і т.п. [13].

Водночас сучасний етап розвитку ісламських банків розпочався з відродження їхньої діяльності у 70-х рр. XX століття, після нафтової кризи і необхідності розміщення надлишкових пасивів. Створення у 1975 році Ісламського банку розвитку і Дубайського ісламського банку поклало початок офіційному розвитку ісламського банкінгу. Отже, історія сучасних ісламських банків налічує не більше 40 років. Першою спробою створити фінансову організацію, чия діяльність відповідає би ісламським принципам, слід вважати експеримент Армада Ель Надрала в Єгипті в 1963 році. Однак з ряду причин ця спроба не увінчалася успіхом, і вже 1967 року експеримент закінчився. У 70-их роках XX ст. ісламські банки почали активно створюватися в багатьох мусульманських країнах, що обумовлено трьома основними причинами: набуттям ісламськими державами незалежності, різким збільшенням цін на нафту та ісламським відродженням [10].

Багато мусульманських ідеологів підкреслювали і підкреслюють, що сьогодні в мусульманському світі виникла моральна і практична потреба у створенні ісламських банків. Моральна, тому що сучасні західні економічні концепції з багатьох питань суперечать як вченню ісламу, так і релігійним вченням цих країн. Практичну потребу в безпроцентному кредитуванні

ісламські вчені тісно пов'язують з моральною і обґрунтовують її тим, що комерційні банки не мали успіху в мусульманських країнах [16].

Саме виникнення банків вважається точкою відліку виникнення ісламської фінансової індустрії (табл. 2).

Таблиця 2 – Заснування найстаріших ісламських банків

№ з/п	Назва банку	Рік заснування
1	Nasser Social Bank	1971
2	Islamic Development Bank	1975
3	Dubai Islamic Bank	1975
4	Faisal Islamic Bank of Egypt	1977
5	Faisal Islamic Bank of Suda	1977
6	Kuwait Finance Hous	1977
7	Islamic Banking System International Holdings	1978
8	Jordan Islamic Ban	1978
9	Bahrain Islamic Ban	1979
10	Daral-Mal al-Islam	1981
11	Bahrain Islamic Inv. Company	1981
12	Islamic International Bank for Investment & Development	1981
13	Al-Baraka Investment and Development Company	1982
14	Bank Islam Malaysia Bhd	1983
15	Islamic Bank Bangladesh Ltd	1985

Джерело [20, с. 19]

У процесі дослідження становлення та розвитку ісламських банків нами було виокремлено декілька етапів: зародження, спроба відновлення, становлення, розширення діяльності та вихід на фінансові ринки неісламських країн (табл. 3).

Як правило, у складі фінансових ринків ісламських країн представлений переважаючий банківській сектор з великими комерційними банками, фінансовими інститутами розвитку та спеціалізованими банками, поряд з іншими менш важливими небанківськими фінансовими інститутами. Водночас

банківський сектор і різних ісламських країнах має специфічні риси залежно від принципів функціонування та видів банківських установ.

Таблиця 3 – Особливості становлення та розвитку ісламських банків

№ з/п	Період	Роки	Характеристика
1	Зародження	VIII-X ст.	Широко застосовувалися платіжні засоби (на кшталт векселів, кредитних листів тощо)
		XII-XIII ст.	Розвинена торгівля. Широкі операції з видачі грошових позик здійснювалися лихварями. Відсоток на видані кошти досягав 100-150%, що призводило до масового закріпачення населення.
2	Спроба відновлення	60-і рр. XX ст.	Спроба створити першу фінансову ісламську установу у Єгипті Ахмадаан - Наггара провалилася, оскільки до банку було вкладено кошти тільки 4 % населення.
3	Становлення	70-і рр. XX ст.	Отримання мусульманськими країнами незалежності, різке зростання цін на нафту та ісламське становлення спричинили розвиток ісламського бізнесу, зокрема банківської системи. Створення першого комерційного банку Nasser Social Bank. В 1975 р. з'явилися перший міжнародний фінансовий інститут, який функціонує відповідно до принципів ісламу – Ісламський банк розвитку.
4	Розвиток	80-90-і рр. XX ст.	Банки пропонують ісламське фінансування у багатьох європейських країнах. Також цей етап характеризується збільшенням кількості фінансових установ та розширенням спектру їхніх послуг
5	Розширення діяльності та вихід на фінансові ринки неісламських країн	з 2000 р.	Виникнення та активізація обігу ісламських облігацій, яких ще 7 років тому не існувало. Відбувається стрімке збільшення кількості відділень та вихід ісламських банків на нові ринки, зокрема європейських країн, запровадження нових видів діяльності, наприклад, емісія та обіг ісламських облігацій, яких ще декілька років тому не існувало. Приріст активів в цьому періоді в середньому складав 20% щорічно. Послугами ісламських банків користуються такі транснаціональні корпорації, як „General Motors”, „IBM”, „Alcatel”, „Daewoo” та ін.

Джерело: складено автором

Так, в ісламських країнах може функціонувати різна за масштабом і охопленням ісламську банківська система – від повністю ісламської системи до системи, в якій співіснують традиційні та ісламські банківські установи або

діють всього один або два ісламських банки.

Наприклад, в Ірані та Судані створена банківська система, яка функціонує виключно на ісламських засадах.

У таких країнах, як Індонезія, Малайзія, Об'єднані Арабські Емірати і Пакистан, банківський сектор представлений як ісламськими банками, так і численними традиційними банківськими установами. Така відмінність у побудові банківської системи в окремих країнах ісламського світу полягає в неоднаковому впливі релігійних принципів на функціонування фінансового ринку.

Головним принципом діяльності ісламських банків є виключення з усіх операцій процентної ставки. Замість видачі бізнесменові платній позики банк може інвестувати в проект кошти в обмін на участь у прибутку. Вкладник ж отримує свій дохід також не у вигляді відсотка, а шляхом участі в прибутку банку.

Роль ісламських банків у суспільстві була чітко зафіксована в офіційній заяві Міжнародної Асоціації ісламських банків. „Ісламська банківська система зачіпає соціальні аспекти, які пов'язані безпосередньо з ісламським способом життя і є головною відмінністю ісламських банків від традиційних, з філософії їх діяльності. У своїх операціях ісламські банки орієнтуються на соціальні наслідки прийнятих ними рішень. Прибутковість проекту – не дивлячись на важливість і пріоритет цього показника – не єдиний і не головний критерій, за яким оцінюється діяльність ісламських банків, оскільки вони повинні

переслідувати як матеріальні, так і соціальні цілі, що відповідають інтересам суспільства, і відігравати роль соціального гаранта. Соціальні цілі повинні бути невід'ємною частиною ісламського банкінгу. Ісламський банк здійснює на вкладників не тільки економічний, а й соціально-виховний вплив, стимулює заощадження та розвиток інвестиційної діяльності.

Слід зазначити, що існує цілий ряд об'єктивних причин, які не дозволяють ісламським банкам функціонувати і розвиватися більш успішно. Головною ж причиною стримування міжнародного розвитку ісламських банків, на нашу думку, є те, що діяльність ісламських банків припускає існування відповідного середовища, заснованого на ісламських принципах. У немусульманських країнах, як і в більшості мусульманських країн не існує спеціального законодавства, яке регулювало б діяльність ісламських банків.

Проте, не дивлячись ні на що, у кризовий 2009 рік ісламські банки отримали стабільний прибуток – на середньому за попередні роки рівні – 15%, при цьому на 40% збільшивши свою присутність по всьому світу. Окрім того, фондовий ринок, контрольований ісламськими банками, найменше постраждав під час кризи. Звичайні банки отримують шалені доходи в стадії підйому економіки, стаючи причиною кризи. Принципи функціонування ісламських банків у жодній мірі не сприяють розкручуванню кризи, більше того – дозволяють забезпечувати рівне фінансування економіки у всі часи [7].

Ці особливості ісламських банків обумовлені суттєвими відмінностями у їхній діяльності порівняно із банками неісламського світу.

З метою визначення особливостей функціонування ісламських банків, нами було систематизовано основні відмінності банків ісламського та європейського типу (табл. 4). Так, обмеження вкладень фінансових ресурсів ісламськими банками виключно у реальні активи не дозволяє їм займатися спекуляціями на віртуальних фондових ринках. Ісламські банки відрізняються специфічним способом визначення і формування ціни банківського кредиту, який передбачає безпосередню участь ісламських банків в управлінні виробництвом через прями інвестиції керуючих пакетів акцій (понад 10%).

Таблиця 4 – Відмінності в діяльності ісламських та європейських банків

№ з/п	Критерій порівняння	Ісламські банки	Європейські банки
1	Вид активів, в які дозволяються вкладення	Дозволені вкладення фінансових ресурсів виключно реальні активи	Поряд із реальними активами, дозволені та, більше того, широко поширені вкладення у фінансові активи
2	Спосіб визначення плати за банківський кредит	Нарахування позичкового проценту заборонено. Принцип одержання прибутку і розподілу відповідальності базується на пайовій участі власника підприємства, банку і вкладника	Як правило, чітко визначена відсоткова ставка
3	Прийняття рішень про розміщення банківських ресурсів	Відбувається колективно	Відбувається колективно
4	Обізнаність вкладників банку про його діяльність	Висока	У порівнянні із ісламськими банками є нижчою
5	Галузеві особливості вкладення фінансових ресурсів	Інвестиційні стратегії визначаються залежно від приписів релігійної етики ісламу	Інвестиційні стратегії визначаються менеджментом банків самостійно

Джерело: складено автором

Щодо відмінностей у інвестиційних стратегіях ісламських та європейських

банків, слід зазначити, що ісламські кредитні установи, на відміну від європейських, не інвестують фінансові ресурси у підприємства й компанії, діяльність яких пов'язана з виробництвом і збутом алкоголю, свинини або озброєння. У той же час великі суми направляються в реальний сектор економіки й науково-технічні розробки, приносячи хороший прибуток.

Окрім того, ісламський банкінг вимагає від фінансових інститутів особистої участі в ризиках фінансованого проекту, що передбачає розподіл прибутку і збитків від реалізації проекту з позичальником коштів. Такі вимоги стимулюють ісламські фінансові інститути приділяти належну увагу аналізу ризиків, пов'язаних з передбачуваним проектом, і моніторингу над витратою коштів.

Таким чином, на відміну від західних фінансових установ, які в останні роки видавали кошти позичальникам з підвищеним рівнем кредитного ризику без проведення достатнього і повного аналізу такого ризику, принципи ісламського банкінгу встановлюють сувору дисципліну, що приводить до відсутності безвідповідального кредитування і дозволяє істотно знизити кредитні ризики [14].

Спільною рисою у діяльності банків ісламського та європейського типу є те, що рішення про вкладення коштів приймаються не одноосібно, а кредитним комітетом, радою директорів і т.п.

Слід зазначити, що принципово відмінними у ісламських та європейських банках є підходи до гарантії збереження депозитів та обізнаності вкладників:

так, вкладаючи гроші в банки європейського типу, вкладник, як правило, не знає, на яких операціях банк буде заробляти відсотки, кому він видасть кредит і т.д. Так, наприклад, у вітчизняних умовах, вкладники часто дізнаються про ці особливості діяльності банку тільки після введення адміністрації в банк і заморожування вкладів. Ісламські ж банки дають вкладнику відчуття причетності до реального виробництва, оскільки їхня діяльність дійсно більш тісно пов'язана із функціонування і розвитком реального сектору економіки.

З метою визначення переваг і недоліків взаємодії ісламських та європейських банків з вкладниками, нами було систематизовано відмінності розміщення депозитів у цих фінансових інститутах.

Так, якщо порівнювати поточний депозит в європейському банку та поточний депозит в ісламському банку, слід зазначити, що перший використовується вкладником для здійснення поточних розрахунків, при цьому він отримує мінімальний відсоток. Дохід банку ж складає комісія за обслуговування рахунку і дохід від використання цих коштів. Поточний депозит в ісламському банку також призначений для здійснення розрахунків і зберігання грошових коштів. Слід зазначити, що побудова цієї фінансової послуги може відбуватися за такими схемами:

- Wadiah-рахунок, при якому грошові кошти приймаються банком в довірене управління, і банк може використовувати ці кошти на свій розсуд, при цьому усі ризики і доходи лягають на банк;
- Qard hasan-рахунки, які передбачають, що грошові кошти

приймаються на основі договору займу, де вкладник виступає кредитором, усі ж інші особливості цих рахунків відповідають wadiah-рахункам.

В європейських банках строковий депозит використовується клієнтами банку для зберігання вільних фінансових ресурсів та хеджування ризиків, наприклад, інвестиційних. Відсоткова ставка по таким рахункам є вищою, ніж за поточними депозитами. Як правило, клієнт банку не має права вилучати кошти до завершення строку депозитної угоди, або ж має таке право, але за умови втрати відсотків.

Строковий депозит в європейському банку в якійсь мірі є відповідником інвестиційних депозитів в ісламських банках. Серед таких інвестиційних депозитів розрізняють:

- основний інвестиційний депозит – це один з найбільш популярних видів депозитів у ісламських країнах, ці депозити вимагають створення інвестиційного пула, в який входять депозити з однаковим строком погашення. При цьому залучені таким чином кошти не прив'язуються до якого-небудь специфічного проекту, а використовуються постійно і в різних напрямках, доходи калькуюються і розподіляються в кінці звітного періоду;
- спеціальний інвестиційний депозит – має ті ж особливості, що й основний інвестиційний депозит, за винятком мінімально необхідної суми депозиту, рівного строку для всіх депозитів і цільової

спрямованості інвестиційного проекту.

До специфічних послуг ісламських банків слід віднести зберігаючий депозит, який відрізняється від поточного депозиту тим, що банком виплачується дохід. Цей фінансовий продукт може будуватися банком за допомогою наступних схем:

- Wadiah-рахунку
- Qard hasan-рахунку;
- Mudarabi.

У першому і другому випадках до договорів поточного депозиту додаються наступні умови: обмежена кількість знять за місяць, можливі „подарунки” від банку як розподілу доходу.

При депозитах mudaraba банк призначається мударібом (mudarib), тобто розпорядником коштів вкладника у процесі інвестування. Вкладник отримує прибуток при підтримці постійного залишку на своєму рахунку в залежно від часток, обумовлених у депозитному договорі.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що розміщення депозитів у банках ісламського і європейського типу має суттєві відмінності: вкладників ісламських банків, на відміну від європейських банків, які є суто кредиторами, можна порівняти з інвесторами або акціонерами, які отримують дивіденди, коли банк дістає прибуток, або втрачає частину своїх заощаджень, якщо банк заявляє про збитки.

Отже, проаналізувавши особливості ведення банківської справи у

ісламському світі, можна стверджувати, що ці особливості є перевагами ісламських банків порівняно із банками усього іншого світу.

На сьогоднішній день налічується близько 500 великих ісламських фінансових інститутів, керуючих портфелем активів, що оцінюється приблизно в 822 млрд доларів США [6].

В сучасному світі принципи ісламського банкінгу успішно застосовуються не лише у мусульманських країнах, а й у країнах Європи та у США. Багато західних банків відкрили і підтримують так звані „ісламські вікна” – відділення банку, що займаються наданням послуг відповідно до норм шаріату – для надання подібних послуг, які існують паралельно зі стандартним набором послуг у таких банках [14].

Основними причинами настільки стрімкого розвитку ісламського банкінгу стали значний приплив нафтодоларів у мусульманських країнах, що забезпечує велику кількість тимчасово вільної ліквідності, яка не спрямована на фінансування інвестиційних проектів усередині цих країн, та інтенсивний розвиток фінансової інфраструктури шляхом створення фінансових центрів у Саудівській Аравії, Кувейті, Об'єднаних Арабських Еміратах і Малайзії. Ці причини, зокрема, гіперліквідність і зростання якості фінансової інфраструктури у цих країнах, стимулюють використання цих вільних ресурсів ісламських банків для проекти за кордоном, що підсилюється також кризою ліквідності у Європі та США [7]

Окрім того, як ще один фактор входження ісламських банків на ринки

країн Європи слід назвати зростання кількості мусульманського населення в цих країнах.

Якщо в Азії на почесне звання центру ісламських фінансів претендує Малайзія, то в Європі найактивніше ісламський банкінг розвивається у Великобританії [6].

Перший у Європі ісламський банк „Islamic Bank of Britain” відкрився у Лондоні ще в 2002 р. Найбільші банки світу, такі як британський „HSBC” і французький „Societe Generale”, надають своїм клієнтам ряд послуг відповідно до ісламських принципів фінансування. Даний факт є результатом розвиненої фінансової інфраструктури Великобританії і прагнення уряду країни вивести систему законодавства і пруденційних норм на такий рівень, який дозволить ісламському банкінгу успішно функціонувати поряд із традиційною банківською системою.

Слід також зазначити, що в процесі обговорення бюджету Об'єднаного Королівства у 2008 році було задекларовано намір роботи з ісламським фінансуванням у рамках стратегії казначейства із забезпечення статусу Лондона як провідного фінансового центра. Лондон, з його майже двохмільйонним мусульманським населенням і домінуючим положенням на ринку капіталу, на думку експертів, може стати саме тією сполучною ланкою, яка дозволить направити надлишкові кошти мусульманських країн на Захід [6].

З огляду на те, що у Франції проживає найбільша кількість мусульман серед європейських країн, у цій країні вже декілька років триває процес

створення Європейського центру з ісламського фінансування.

Слід зазначити, що у даний час „Ісламський Банк Катару” – „Qatar Islamic Bank”, який отримав дозвіл від центрального банку Франції, знаходиться в процесі створення ісламського банку на території цієї країни.

Федеральне Управління Фінансових Послуг Німеччини (BaFin) – головне відомство, яке регулює роботу банківського сектора – видало обмежену ліцензію на ведення банківської діяльності банку „Kuveyt Turk Participation Bank”. Контрольний пакет акцій цього банку належить кувейтському „Kuwait Finance House” – одному з найбільших ісламських банків за обсягом активів. Серед інших акціонерів – „Islamic Development Bank”, який має 9% акцій банку „Kuveyt Turk Participation Bank”. У жовтні минулого року у Франкфурті-на-Майні BaFin вперше провело конференцію з ісламських фінансів. До теперішнього часу „Kuveyt Turk” мав філію в однойменному місті, і нинішня видача ліцензії, нехай навіть обмеженої, фактично означає підвищення статусу і повноважень його німецького представництва.

Турки, які живуть і працюють в Німеччині та країнах Бенілюксу, зазвичай є основними клієнтами банку, який, відповідно до шаріату пропонує угоди, засновані на принципі розподілу прибутку і збитків з клієнтом. Тепер ліцензія банку дозволяє йому перекладати кошти інвесторів і власників депозитів з Німеччини на їх рахунки в Туреччині.

Слід зазначити, що у Німеччині також поширені так звані „ісламські вікна” вони є у цілому ряду фінансових установ, зокрема, банків „Deutsche Bank”,

„Нуро Real Estate Bank”, „Commerzbank” і страхових компаній „Allianz” і „FWU AG”, які займаються поширенням таких ісламських фінансових продуктів як операції з нерухомістю, пряме приватне інвестування, а також операції з ісламськими цінними паперами.

Слід зазначити, що про відкриття ісламських банків все активніше іде мова в Україні, Росії й Казахстані.

Слід зазначити, що в Росії з 1991 року функціонував „Бадр-Форте Банк”. І той випадок, коли в грудні 2006 р. Центральний банк РФ відкликав ліцензію у „Бадр-Форте Банку” – єдиного в Росії банку, який використовував ісламські методи і технології ведення бізнесу, став, на нашу думку, чітким сигналом невідтримки ісламського банкінгу з боку влади.

У листопаді 2010 року російські ЗМІ повідомили, що на 25 листопада 2010 р. заплановано відкриття в Росії представництва ABC International Bank. Основним акціонером ABC International Bank є Центральний банк Лівії. Передбачається, що представництво в Росії буде обслуговувати експортерів та імпортерів із Росії, України та Білорусі, які працюють з партнерами із країни Близького Сходу та Північної Африки.

Все частіше у засобах масової інформації можна зустріти обговорення необхідності залучення до України фінансових ресурсів банків з ісламських країн. На сьогоднішній день в Україні немає жодного банку з іноземним капіталом із походженням з ісламських країн.

Проте рік тому „Фортуна-банк” заявив, що вже в 2010 році створить перші

в країні продукти, що відповідають канонам ісламу [19]. Ця обіцянка та ідея в життя до цих пір не втілена...

Проте для того, щоб ісламські банки інвестували в Україну, необхідно створити умови для ведення бізнесу за нормами шаріату та передусім змінити принаймні дві статті „Закону України про банки і банківську діяльність”: ст. 48: „Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі й страхування” та ст. 49: „Надання безпроцентних кредитів забороняється” [19].

Входження ісламських банків на європейські ринки у систематизованому вигляді наведено у табл. 5.

Отже, систематизувавши особливості входження ісламських банків на фінансові ринки європейських країн, нами було визначено основні проблеми, з якими вони при цьому стикаються:

- високий рівень конкуренції на фінансових ринках європейських країн – вихід на європейські ринки сполучений зі все зростаючою конкуренцією з боку традиційних банків, які почали пропонувати продукти ісламського банкінгу (шляхом відкриття „ісламських вікон”), трансформацією традиційних банків в ісламські та появою нових гравців на ринку;
- залежність діяльності ісламських банків від кон’юнктури нафтового ринку – поточне падіння цін на нафту і зниження рівня тимчасово вільної ліквідності позначається на можливостях ісламських банків щодо розширення своєї діяльності, у тому числі на європейські ринки;

Таблиця 5 – Особливості діяльності ісламських банків у країнах Європи

№ з/п	Країна	Банк	Характеристика
1	Німеччина	Kuwait Finance House	Функціонує з 2002 року, має 3 відділення
		Kuveyt Türk Beteiligungsbank	Планується, що це банк розпочне свою діяльність в Мюнхені на початку 2011 року
2	Франція	Qatar Islamic Bank	Отримав дозвіл на відкриття відділення
3	Велика Британія	France-Press	Функціонує з 2003 року, являється першим і єдиним ісламських банком, плата за кредитами і депозитами надаються на основі ісламської етики і віросповідання
4	Росія	Бадр-Форте Банк	Функціонував в Російській Федерації до грудня 2006 р., планувалося, що одним із акціонерів стане Ісламський Банк Реконструкції та Розвитку, спеціалізувався на проектах із спільною участю російського та арабського капіталу із Малайзії, Індонезії, Туреччини, Пакистану та ін. Був єдиним російським банком, який входив у Всесвітню Асоціацію Ісламських банків
		ABC International Bank	Розпочав свою роботу наприкінці 2010 р., банк орієнтований на експортерів та імпортерів із галузі машинобудування, виробництва будівельних матеріалів, виробництва, переробки лісу та ін. Окрім того, планується, що російське представництво буде забезпечувати фінансування проектів за участі державних компанії Російської Федерації та Лівії, наприклад, будівництво залізниці Сірт-Бенгазі в Лівії, яку будує Залізниця РФ

Джерело: складено автором

– надлишкова ліквідність – відсутність ефективною альтернативи традиційному міжбанківському валютному ринку, що працює відповідно до принципів шаріату, приводить до серйозних ускладнень у сфері управління ліквідністю ісламськими фінансовими інститутами, окрім того обмежені можливості для інвестицій, відповідно до принципів ісламу з боку банків, у свою чергу приводять до необґрунтованого завищення вартості активів;

– управління ризиками – робота відповідно до принципів ісламу піддає

ісламські фінансові інститути додатковим ризикам у порівнянні із загальними для банківської індустрії, ці ризики містять у собі ризик відповідності принципам шариату, правові ризики і т.п. З огляду на розширення діяльності інститутів ісламського банкінгу на європейські країни, функція управління ризиками в ісламських фінансових інститутах повинна забезпечити не лише специфічне управління ризиками, але й стабільний розвиток індустрії.

Загальною проблемою у розвитку ісламських банків є їхня відносна „молодість”: незважаючи на зростаючий інтерес до ісламського банкінгу, він усе ще перебуває на ранній стадії свого розвитку.

Однак, незважаючи на проблеми розвитку, конкуренцію і недостатній досвід, ісламська банківська система володіє серйозними перспективами зростання. Високий рівень ресурсозабезпечення, значний фінансовий потенціал ісламського світу, а також підвищена увага світової громадськості, обумовлена передусім стійкістю ісламських банків до нинішньої глобальної кризи, є надійною основою цієї економічної моделі. Одним з примітних фактів визнання ісламських фінансів на Заході стала публікація в березні 2009 року в офіційній газеті Ватикану *L'Osservatore Romano* статті під назвою „Ісламські фінанси: пропозиції та ідеї Заходу в умовах кризи”. У цій роботі Л. Наполеоні і К. Сегре висувають припущення щодо того, що ісламські фінанси можуть послабити кризові явища на різних ринках і в світовій фінансовій системі в цілому, а також звертають увагу на важливість скасування позикового відсотка і неспекулятивний характер діяльності ісламських банків. Окрім того, автори

відзначають, що в умовах кризи банки можуть взяти за приклад ісламські фінансові установи при формуванні нових правил для Західного світу [12].

Висновки. Проведене дослідження дозволило дійти нам наступних висновків:

1. Банківські установи мають більш тривалий період розвитку порівняно із іншими видами фінансових посередників в ісламських країнах на сучасному етапі. Проведене дослідження процесів виникнення і становлення ісламських та європейських банків дозволяє стверджувати, що вони є принципово відмінними. Вивчення особливостей становлення та розвитку ісламських банків дозволило виокремити у цьому процесі п'ять етапів: зародження (VIII-X ст., XII-XIII ст.), спроба відновлення (60-і рр. XX ст.), становлення (70-і рр. XX ст.) розвиток (80-90-і рр. XX ст.), розширення діяльності та вихід на фінансові ринки неісламських країн (з 2000 р.). Становлення банківських установ в ісламських країнах стало датою відліку розбудови фінансових систем у цих країнах, які на сьогоднішній день мають банкоцентричний характер.

2. Проведення порівняльного аналізу функціонування ісламських та європейських банків дозволило обґрунтувати, що ключові відмінності у їхній діяльності полягають у особливостях активів, в які дозволяється вкладати фінансові ресурси банку, способі визначення плати за надання кредиту, рівні обізнаності вкладників банківських установах щодо напрямів та стратегії їхньої діяльності, наявності галузевих особливостей щодо вкладення та інвестування банками фінансових ресурсів, особливостях розміщення депозитів. Доведено,

що особливості діяльності банківських установ ісламського типу в сучасних умовах розвитку світової економіки фактично виступають їхніми перевагами порівняно із банківськими установами європейських країн.

3. Дослідження процесу діяльності ісламських банків на фінансових ринках таких країн як Велика Британія, Франція, Німеччина, Росія та Україна дозволило виокремити дві форми їхнього функціонування: по-перше, створення „ісламських вікон” банківськими установами цих країн та безпосереднє входження банків, які походять з ісламських країн, на ринки країн Європи. У процесі дослідження визначено перспективи і перешкоди співпраці між економічними суб’єктами європейських країн та ісламськими банками.

Список використаних джерел:

1. Беккин, О.К. Механизмы финансирования в исламском банковском деле (окончание) [Текст] / О. К. Беккин // Банковское дело. - 2007. - № 9. - С. 79-84.
2. Беккин, Р.И. Исламское страхование в зарубежных странах [Текст] / Р. И. Беккин // Финансы. - 2007. - № 11. - С.46-53.
3. Беккин, Р.И. Специфика услуг исламских банков [Текст] / Р. И. Беккин // Банковские услуги. - 2007. - № 8. - С.19-33.
4. Бирюков, Е. Новые тенденции в деятельности исламских банков (на примере арабских монархий) [Текст] / Е. Бирюков // Мировая экономика и

международные отношения. - 2008. - № 7. - С.82-92.

5. Бобров, Є.А. Аналіз тенденцій розвитку фінансового ринку країн Близького Сходу та Південно-Східної Азії [Текст] / Є. А. Бобров // Фінанси України. - 2008. - N 7. - С. 92-102
6. Бондаренко, Д. Исламские банки бьют рекорды [Электронный ресурс] / Дмитрий Бондаренко // Экономические известия. - № 97, 16.06.2010. - Режим доступа :
http://www.prostobankir.com.ua/mezhhbankovskiy_biznes/stati/islamskie_banki_b_yut_rekordy. - 01.12.2010. - Название с экрана.
7. Вовк, В. Ісламська економічна модель виключає можливість виникнення кризи [Електронний ресурс] / Володимир Вовк. - Режим доступу :
http://islam.in.ua/4/ukr/full_articles/5833/visibletype/1/index.html. - 01.12.2010. - Назва з екрану.
8. Зарипов, И.А. Исламское банковское дело: история развития [Текст] / И. А. Зарипов, А. В. Петров, Д. В. Житов // Международные банковские операции. - 2006. - № 4. - С.33-41.
9. Зарипов, И.А. Исламское банковское дело: история развития [Текст] / И. А. Зарипов, А. В. Петров, Д. В. Житов // Международные банковские операции. - 2006. - № 5. - С.53-64.
10. Заруцька, О.А. Проблеми і перспективи реалізації ісламської економіки в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. А. Заруцька. - Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Gileya/2010_38/Gileya38/F28_doc.pdf.

- Назва з екрану.

11. Корнеєв, В. Особливості діяльності та фінансові інструменти ісламських банків [Текст] / В. Корнеєв // Вісник Національного банку України. - 2008. - № 9. - С.14-16.
12. Куртмоллаєв, С. Ісламські фінанси: Принципи і сучасні тенденції [Електронний ресурс] / Сейдалі Куртмоллаєв. - Режим доступу : http://islam.in.ua/4/ukr/full_articles/5623/visibletype/1/index.html. - Назва з екрану.
13. Нуруллина, Г. Етика ісламського бізнесу [Текст] / Г. Нуруллина. – М. : УММА, 2000. - 47 с.
14. Петренко, Ф. А може варто замислитися? Про ісламський банкінг заговорили в Україні [Електронний ресурс] / Федір Петренко. - Режим доступу : http://islam.in.ua/5/ukr/full_articles/2999/visibletype/1/index.html. - Назва з екрану.
15. Петренко, Ф. Ісламские банки – кто они? [Електронний ресурс] / Федор Петренко. - Режим доступу : <http://www.knukim-edu.kiev.ua/?id=649&view=article>. - 01.12.2010. - Назва з екрану.
16. Станков, О.С. Особливості діяльності фінансових арабських інститутів [Текст] / О. С. Станков. - // Регіональна економіка. - 2008. - № 4. - С. 151-156.
17. Тагібеков, М. Особливості та переваги ісламського банкінгу [Текст] / М. Тагібеков // Фінансовий ринок України. - 2009. - № 11. - С. 33-35.
18. Шевчук, К. Банки під „небесним прикриттям”: як воно там, і чи світить це

нам? [Електронний ресурс] / Катерина Шевчук. - Режим доступу :
<http://h.ua/story/6828/>. - 01.12.2010. - Назва з екрану.

19.Що заважає притоку арабських інвестицій в Україну? [Електронний ресурс].

- Режим доступу :

http://islam.in.ua/4/ukr/full_articles/6243/visibletype/1/index.html. - 01.12.2010. -

Назва з екрану.

20.REPORT OF THE ISLAMIC CAPITAL MARKET TASK FORCE OF THE
INTERNATIONAL ORGANIZATION OF SECURITIES COMMISSIONS

Електронний ресурс]. - Режим доступу :

<http://www.iasplus.com/resource/ioscoislamiccapitalmarkets.pdf>

Москаленко, І. М. Особливості діяльності ісламських банків та їх входження на фінансові ринки європейських країн [Текст] / конкурсна робота на V-ий Всеукраїнський конкурс ісламознавчих досліджень молодих учених ім. Агатангела Кримського / І. М. Москаленко; наук. кер. В.М. Кремень. - Суми: УАБС НБУ, 2011.- 29 с.